

Sivistykselliset keinot poliittisen päätöksenteon ja valtiosuunnittelun osana

10.2.2021 Elina Sopo

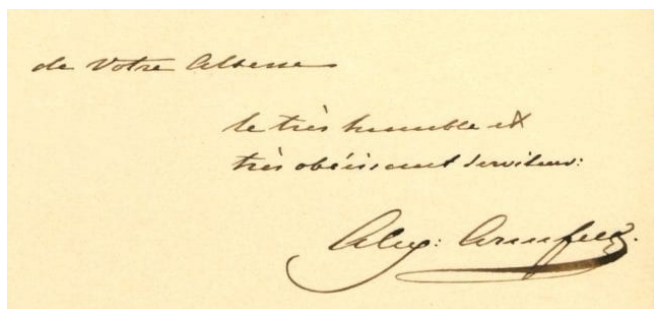
Rituaalien ja myyttien käyttöä osana 1800-luvun hallitsijaretoriikkaa käsittelevä tutkimukseni nostaa esiin sukujuuriltaan länsisuomalaiset Alexander Armfeltin, Carl Johan Wallenin, Emil Stjernvall-Walleenin ja Casimir von Kothenin sivistyspoliitikkoina ja kulttuuriperintötyön edelläkävijöinä.

Näiden Société pour l'Encouragement de la Culture des Beaux-Arts en Finland -yhdistyksen syntyyn (1846) ja alkuvuosikymmenien kehitykseen merkittävästi vaikuttaneiden virkamiesten ajattelutavassa korostui tieteen, kulttuurin ja koulutuksen

poliittisen merkityksen esilletuonti ja sivistyksellisten arvojen kiinnittäminen elimelliseksi osaksi valtioidentiteettiä. **Zacharias Topelius** kutsui yhdistystä ”jäisestä maaperästä nousseeksi kevääksi”, mikä esti pohjoista maata ja sen kulttuuria vaipumasta epätoivoon.

Kansallisarkiston asiakirjaperintöä hyödyntävä tutkimukseni korostaa valtiomiehen ja oppineen välistä suhdetta – sitä, miten oppinut lisäsi valtiomiehen arvovaltaa ja toisin päin. Kun aikaisemmin uskonnolla oli ollut keskeinen rooli hallinnon viestinviejänä, modernisoituissa olosuhteissa myös oppineet kuten Topelius osallistuivat virkamiesten rinnalla politiikan sommitteluun ja hallinnon perustelemiseen. Myös virkamiehet käänsivät hallinnollista ja poliittista toimintaansa symboliselle kielelle: luomalla Topeliukselle vaikutusvaltaisen toimintakentän Société pour l’Encouragement de la Culture des Beaux-Arts en Finland -yhdistyksestä, Armfelt, Walleenit ja von Kothen edistivät varhaista kansallista tietoisuutta.

Tavoitteena poliittisen ja kulttuurisen vallan tasapaino

Ministerivaltiosihteeri Armfeltin allekirjoitus kirjeessä. Kansallisarkisto, Alexander Armfeltin arkisto I, kirjeitä 1843–1873.

Hallitsijan suojeluksessa syntyneen, kansallisen kulttuurin edistämistä tavoitelleen yhdistyksen organisaatio, rakenne ja päätavoitteet heijastelivat aikakauden eurooppalaista kulttuurista ilmastoa ja erityisesti ranskalaiselle hallintojärjestelmälle ominaista *ancien régime* -ideologiaa, jota Venäjän monarkia sovelsi laajasti.

Senaattori Carl Johan Walleenin laatima Sociétén perustamisjulistus sisältää jo **Voltairein** esittämän ajatuksen valtioidentiteetin kahden keskeisimmän rakennusaineen, *poliittisen* ja *kulttuurisen* vallan ihanteellisesta tasapainosta. Mikäli jompikumpi puuttui, valtioidentiteetti olisi epätäydellinen: ”historialliseksi valtioksi” tuleminen edellytti molempien osa-alueiden yhtäläistä läsnäoloa.

Tässä ajattelutavassa korostui kulttuuria, tiedettä ja koulutusta koskevien teemojen poliittinen ohjaus ja korkea poliittinen arvo. Välineinä käytettiin muun muassa hallinnon ulkopuolisten oppineiden (kuten Topelius) sitouttamista epäsuorasti hallinnon palvelukseen ja sen valvontaan.

Varsinaissuomalaiset valtiomiestaidot ja sivistyspoliittinen ajattelu

Vaikka Sociétén päämaja sijaitsi Helsingissä, sen poliittista päätöksentekoa johtivat

vuosikymmenien ajan hallitsijan läheisyydessä toimineet avainhenkilöt, joilla oli lukuisia yhteisiä nimittäjiä; heidän sukujuuret olivat Varsinais-Suomessa tai Satakunnassa, heillä oli pitkäaikainen, peritty valtiosuunnittelun ja Venäjä-suhteiden kokemus ja he olivat olleet tekemisissä Turun akatemian, myös Turun romantiikan piirissä.

Sulautuessaan keväällä 1846 Helsingin pääyhdistykseen juuri Turun paikallisyhdistys oli taannut Sociétén olemassaololle ja jatkuvuudelle keskeisen laajimman jäsenpohjan. Yhdistyksen sihteerinä toiminut Topelius viittasikin Varsinais-Suomen merkitykseen Sociétén kymmenvuotiskertomuksessa tervehtimällä Turku suomalaisten kulttuurin kehtona (*den finska bildingens vagg*): ”Turussa ei ollut pulaa heistä – – jotka ystävyydellä ja aineellisella panostuksellaan tukivat lahjakkuuksia, jotka aurasivat vielä raivaamattomia teitä...”.

Sivistyneet hallintomiehet

Sociétén vaikuttajat edustivat Stjernvall-Walleenin sanoin sivistyneen hallintomiehen, *hônnete hommen* ideaalia (vilpittön, kunniallinen, luotettava herrasmies). He käyttivät kirjeenvaihdossaan ranskaa ja lukivat eurooppalaisia filosofeja. Tällaisen valistuneen hallinnon ihanteena oli rauhanomainen, maltillinen lainsäädännön kulku, mikä aina taltuttaisi turhan agitaation, ja mistä Stjernvall-Walleen käytti lääketieteellistä termiä *murmur* (sivuääni). Sivistyneitä, vilpittömiä miehiä ei ohjaisi liiallinen puoluehenki eikä heitä harhaan johdeta erilaisten poliittisten tendenssien ja toimijoiden taholta. Ja päinvastoin kuin kiihkomielisimmät fennofiilit, vilpittömät miehet eivät tavoittele Suomen sulkemista pois yleiseurooppalaisesta viitekehuksesta.

Sociétén avainhenkilöt ovat edustavia esimerkkejä hallitsijan mieltymyksestä sotilastaustaisiin miehiin. Emil Stjernvall-Walleen oli ollut tulevan keisari Aleksanteri II:n aseveli Henkivartioväen Paavalin rykmentissä, ja osallistunut muun muassa hänen *Grand Tour* -matkaan Italiaan 1837–1838, jolloin kruunuperijä oli yrittänyt suostutella myös Armfeltin liittymään matkaseuraan. Vaikka Stjernvall-Walleenilla oli muodollisesti yliopiston sihteerin asema, hän vietti suurimman osan työurastaan Pietarhovissa ”erityistehtävissä” ja tulevan keisarin neuvonantajana.

Korkeisiin moraalisiin ihanteisiin sitoutunut, tinkimätön kenraaliluutnantti Casimir von Kothen edustaa sen sijaan *ancien régime* -hallintojärjestelmän loppuvaiheen ”muuttumattomuuden” periaatetta. Hän kuvasi asemaansa *Maître*n (hallitsija, mestari, herra) rinnalla ”pyhäksi velvollisuudeksi”. Von Kothen, joka usein jakoi aatteet ja niiden kannattajat jyrkästi joko hyviin tai pahoihin, tuns Topeliuksen ”kuin omat taskunsa”. Von

Suomen ministerivaltiosihteerin apulainen Pietarissa, vapaaherra Emil Stjernvall-Walleen. Museovirasto.

Kothenille Topelius edusti kaikkea sitä, mikä on hyvää, moraalista ja Jumalaa pelkäävää.

Autokraattinen hallinto Eurooppa-mielisellä vivahteella

Poliittisen miljöön hallitseminen sivistyksellisin keinoin ei siis ollut uusi ilmiö, vaan keskeinen osa eurooppalaista ajattelua, esimerkiksi Ranskan monarkian aatteellista perintöä. Selvimmin ilmiö näkyy 1700–1800-luvun hallintojen pyrkimyksessä järjestää tiedettä, kirjallisuutta ja taidetta kuninkaallisten tai keisarillisten akatemioiden ja niitä heijastelevien yhdistysten, kuten Sociétén alaisuuteen.

Yhä laajempien ryhmien osallistuminen hallinnon selittämiseen oli osa viestinnän ja tiedonhallinnan metodologista muutosta, mikä vähitellen maallisti aiemmin myyttisenä näyttäytyvää hallitsijakuvaa. Tässä prosessissa Topeliuksen rooli oli keskeinen.

Elina Sopo on kulttuuriperinnön postdoc-tutkija.

Lue lisää

Elina Sopo: The testament politique of Nicholas I? Monarchical propaganda and the birth of a national collection (<https://doi.org/10.1093/jhc/fhaa038>), *Journal of the History of Collections*, 2020. Oxford: Oxford University Press (2020).

Jukka Sarjala: Uusi teos Turun ylioppilaista (<https://sites.utu.fi/hiiskuttua/uusi-teos-turun-ylioppilaista/>) [Turun romantiikka], *Hiiskuttua* 7.1.2021.

Artikkelin kansikuva: "Le peuple sous l'ancien Regime" (osa). Ranskalainen pilapiirros, 1815. Wikimedia Commons.

Kategoriat: Tutkimus ja opetus

Avainsanat: asiakirjaperintö, hallinto, kulttuuriperinnön tutkimus, Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma, myytit, retoriikka, rituaalit, sivistys, turun romantiikka, Varsinais-Suomi

Jaa